

Ks. Piotr Tomasz GOLISZEK. *Katecheza a osoba. Szkice do metody personalistycznej w katechezie*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2010 ss. 248.

Działalność katechetyczna, służąca stałej formacji religijnej wierzących, jest traktowana jako podstawowa posługa eklezjalna w realizacji nakazu misyjnego Jezusa. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* podkreśla: „Właściwym zadaniem katechezy jest pokazanie, kim jest Jezus Chrystus, czym jest Jego życie i Jego posługa oraz przedstawienie wiary chrześcijańskiej jako pójścia za Jego Osobą”¹. W świetle takich założeń katecheza integralna spełnia trzy funkcje: nauczania, wychowania i wtajemniczenia, przez co wpisuje się w całość procesu ewangelizacyjnego. Wszystkie dokumenty katechetyczne Kościoła, wydane w dwóch ostatnich dekadach, potwierdzają zgodnie, że „celem katechezy jest doprowadzenie człowieka nie tylko do spotkania z Jezusem, ale do zjednoczenia, a nawet głębokiej z Nim zażyłości”². Cel katechezy wyraża się w praktyce w wyznaniu wiary, a w sensie duchowym prowadzi do wiary w Boga Ojca, Jego Syna Jezusa i Ducha Świętego. *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* przypomina: „Ponieważ Jezus Chrystus jest zjednoczony z Ojcem i Duchem Świętym, dlatego z chrystocentryzmu wynika jej (katechezy) teocentryzm. Związek Chrystusa z Kościołem i z ludźmi, Jego braćmi, implikuje z kolei eklezjocentryzm i chrześcijański personalizm”³. Powyższe cele katechezy aktualizowane są poprzez realizację poszczególnych zadań, do których należą: rozwijanie poznania wiary, wychowanie liturgiczne, formacja moralna, nauczanie modlitwy, wychowanie do życia wspólnotowego, wprowadzenie do misji⁴.

Można powiedzieć, że katecheza stanowi swoistą „tęczę hermeneutyczną”, która ułatwia komunikację między osobami katechizowanymi i Osobami Trójjedynego Boga oraz między osobami we wspólnocie katechetycznej i osobami w Kościele, w społeczeństwie, narodzie, rodzinie. Z tego powodu katecheza angażuje się w rozwój swojego fenomenu i swej żywotności, tak aby tworzyć warunki sprzyjające temu, by orędzie chrześcijańskie było przekazywane, przyjmowane i pogłębiane. Nie bez znaczenia są tu uwarunkowania społeczno-kulturowe, które wskazują na jakościowo nowe zjawiska. Pojawiła się bowiem mentalność technicyzyczna, która przekonuje

¹ DOK 41.

² CT 5; DOK 81; PDK 21; KKK 426.

³ PDK 21.

⁴ DOK 85-86; PDK 23-29.

o samowystarczalności. Rodzi ona postawę „utożsamienia prawdy z rzeczą możliwą do zrobienia”⁵, gdzie „jedynym kryterium prawdy jest skuteczność i użyteczność”⁶. Widoczny stał się również sposób myślenia i wartościowania, w którym kryteriami są pragmatyzm, utylitaryzm, pogoń za zyskiem. W związku z tym w obszarze edukacyjnym obserwuje się wiele osób ze skutkami konsumpcyjnego nastawienia, zdystansowanych wobec wartości humanistycznych, przekonanych, że mogą *tworzyć-samych-siebie* posługując się „cudami” techniki. W konsekwencji zanika kultura przyjaźni i wspólnoty, życia i jego wartości. Dotyka to szczególnie takich obszarów, jak rezygnacja z wartości w życiu społecznym utożsamianych z patriotyzmem, miłością do Ojczyzny oraz szacunkiem do narodowej historii. Zrodził się też nowy sposób przeżywania religii chrześcijańskiej, przesiąknięty populistycznym kryterium subiektywistycznym, tendencją spychania wiary w obszar prywatności, relatywizacją prawdy, norm moralnych oraz dobra.

W takim kontekście katecheza ma szczególne zadanie do spełnienia. Chodzi przede wszystkim o to, aby w katechizacji uwzględnić człowieka jako osobę, jego wewnętrzny świat osobowy, wszystkie jego potrzeby, tak cielesne, biologiczne jak i duchowe oraz religie. Tak całościowo oraz integralnie potrafi spojrzeć na człowieka personalizm, o którym w relacji do katechezy mówi recenzowana książka.

Autor książki, ks. Piotr Goliszek, zaangażował się autentycznie w kontynuowanie, rozwój i propagowanie myśli personalistycznej, której kolebką jest Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie. Czyni to przez wiele zadań, jak chociażby uczestnictwo w licznych sympozjach, konferencjach i projektach badawczych. W ramach działalności Katedry Katechetyki Szczegółowej wychodzi z nowymi inicjatywami, jak chociażby ta, by zbadać możliwości zastosowania systemu personalizmu do katechezy i do badań z zakresu katechetyki. Dla personalizmu osoba stanowi główny temat bytu, dziejów, stworzenia i zbawienia. W tym kontekście katecheza, zwracając się do człowieka, jednocześnie odnosi się do otaczającej go rzeczywistości stworzonej i niestworzonej, osobowej i nieosobowej. Katecheza, pozostając wierną Bogu i człowiekowi, niejako stawia w samym centrum swojej posługi kategorię osoby, będąc tym samym w jakimś sensie realizacją personalizmu na gruncie duszpastersko-katechetycznym. I tu system personalizmu może stać się metodą systematyzowania, wiązania w logiczną całość wszelkich doświadczeń oraz treści katechetycznych, które wprost dotyczą człowieka. Stąd katechetyka korzystając z systemu personalizmu, tworząc teorię jako podwalinę praktycznych wysiłków katechezy, odsłania wiele nowych aspektów, możliwości, rozwiązań dla kształtowania się świadectwa personalnego i wspólnotowego wiary. Katecheza służy prawdzie i dlatego musi ją nieustannie odkrywać. Przy tym jej posługa to służba osobie ludzkiej w jej wszystkich wymiarach. Katechetyka, a następnie oparta na jej osiągnięciach cała prakseologia katechetyczna służy Bogu, człowiekowi i Kościołowi jako społeczności osób. Stąd katecheza jako całość służy osobie, nie zaś idei lub rzeczy.

---

⁵ BENEDYKT XVI. Encyklika *Caritas in veritate* nr 70.

⁶ Tamże.

Propozycja, zaprezentowana w książce *Katecheza a osoba*, stanowi oryginalną próbę ukazania katechezy w kluczu personalistycznym, gdzie kategoria *osoby* (jako ukonstytuowany związek znaczeń i oddziaływań, który następnie podlega procesowi wyjaśnienia) stanowi nie tylko wyróżniony przedmiot refleksji na poziomie teoretycznym, ale warunek upodmiotowienia Bożej pedagogii wobec człowieka. Autor ukazuje model katechezy, w której dystans między *podmiotem a przedmiotem* zostaje radykalnie zredukowany, co może stanowić antidotum na problemy, z którymi mierzy się współczesna katecheza.

Nie pomniejszając innych wyspecjalizowanych ujęć, ks. Goliszek korzysta z dotychczasowych rozwiązań, ale podejmuje odważną próbę szukania metodologicznego ugruntowania dla swojej propozycji. Katecheza o profilu personalistycznym ma stanowić przestrzeń realizacji człowieka jako osoby *expressis verbis*, czyli istoty stworzonej na obraz i podobieństwo Boże. Toteż w centrum swojego projektu stawia Jezusa Chrystusa jako *Homo Perfectus*, który naświetla prawdę zarówno o Bogu, jak i o człowieku. Dopiero w tym świetle – zdaniem Autora – można określić *principia*, na których może opierać się propozycja katechezy personalistycznej. W swoim dziele eksponuje on antropologiczno-humanistyczny wymiar katechezy, pokazując, że człowiek zostaje wyjaśniony i dopełniony w osobowej rzeczywistości Boga. Warto zauważyć, że Autor nie zatrzymuje się tylko na gruncie teoretycznych i ogólnych założeń ontologiczno-metodologicznych, ale dowodzi, że personalizizm daje spójną wykładnię rzeczywistości (chrześcijaństwa), dlatego podsuwa jego możliwości aplikacyjne. Podejmuje się szczegółowej analizy różnych obszarów i aspektów oraz treści chrześcijaństwa w świetle systemu personalistycznego, gdzie metoda teologiczna i katechetyczna łączą w sobie liczne perspektywy i wymiary: eklezjologiczny, liturgiczny, sakramentalny, modlitewny, ale także dialogiczny, etyczny, czy estetyczny.

W chrześcijaństwie mamy dwie zasadnicze prawdy religijne, koncentrujące się wokół Boga i człowieka. Prawda o Bogu i prawda o człowieku to wzajemna relacja i osobowe przenikanie. Kiedy mówimy o Bogu, to zawsze czynimy to w odniesieniu do człowieka i odwrotnie, kiedy mówimy o człowieku, czynimy to w odniesieniu do Boga, ponieważ od momentu Wcielenia nie ma już innej teologicznej optyki. W centrum tej relacji znajduje się Jezus Chrystus. On jest substancją całej historii, w tym historii człowieka, czyli historii zbawienia. Przy czym Jezus nie jest tylko jakąś ideą, abstrakcją, tezą teologiczną, lecz jest realnym wydarzeniem, w którym „dzieje się” Bóg, prowadzący ku sobie całe dzieje człowieka i świata. Jezus Chrystus, który jest poznawalny konkretnie, przez człowieka w akcie wiary, jest dostępny całej osobie ludzkiej, a przez to jest rdzeniem egzystencji człowieka. Można zatem powiedzieć, że chrześcijaństwo to Jezus Chrystus, czyli chrześcijaństwo to Osoba. Stąd prawdę o chrześcijaństwie – o jej Centrum, Jezusie Chrystusie – można zrozumieć tylko w kontekście osoby. To właśnie Osoba Jezusa Chrystusa wyjaśnia najpełniej sens chrześcijaństwa, którego drogą, prawdą i życiem (por. J 4, 6) jest On sam. Z kolei chrześcijaństwo ukazuje w świetle Osoby Jezusa Chrystusa prawdę o człowieku. Człowieka nie można w pełni zrozumieć bez Chrystusa, to znaczy, że on sam siebie nie rozumie bez Osoby Jezusa (Jan Paweł II). Tylko *Redemptor hominis* objawił w pełni całą prawdę o człowieku samemu człowiekowi (por. KDK 22). I dlatego najwłaściwszy obraz o sobie i całą prawdę o swoim istnieniu i przeznaczeniu odczytuje

człowiek w zjednoczeniu z Bogiem. Inaczej stworzenie w oderwaniu od swego Stwórcy zanika (por. KDK 36).

Do takiej osobowej relacji i zażyłości z Jezusem Chrystusem prowadzi człowieka katecheza. Jej celem i zadaniem jest rozwijanie i dynamizowanie wiary, poprzez którą człowiek zespolą się z Bogiem. Owo zespolenie dokonuje się najpełniej na linii związku człowieka z Bogiem. Jest to wzajemne przenikanie się osób: osoby ludzkiej i Osób Bożych. W czasie procesu katechetycznego poprzez słowo Boże, modlitwę, przeżycie, doświadczenie, treści nauki Kościoła człowiek poznaje siebie. Poznawane treści nie służą tylko do pomnożenia wiedzy religijnej, ale poznawane są przez uczniów, aby lepiej poznać, kim człowiek jest w oczach Boga. Prawdy chrześcijańskie, przekazywane w katechetycznej posłudze Kościoła, nie posiadają charakteru statycznego czy reistycznego, ale są to prawdy, które dotyczą zbawienia objawionego i dokonanego w Osobie Chrystusa. Zatem wiara oraz komunია z Chrystusem nie są oparte na abstrakcji, ale na rzeczywistości osobowej. Katecheza jest więc czasem i przestrzenią, gdzie dochodzi do zespolenia człowieka z Bogiem więzami osoby. Komunია z Jezusem Chrystusem w katechezie nie jest tylko osiągnięciem celu wyznaczonego przez dokumenty Kościoła (CT 5; KKK 426; DOK 80; PDK 21), ale jest widzeniem człowieka przez pryzmat Osoby Chrystusa, który ostatecznie odpowiada, kim człowiek jest, jaki człowiek jest i kim być powinien. Katecheza ukazuje więc wielkość życia w Bogu oraz prawdę o możliwości takiego życia, które prowadzi do nowego życia. Katecheza w całym swoim wysiłku dydaktyki i metody w jakimś sensie rodzi *homo novus* – człowieka nowego, człowieka uchrystusowanego.

Chrześcijaństwo, jako religia, jest realnością osobową. Bóg objawił się przez Logos Słowa na sposób osobowy, przynosząc człowiekowi zbawienie. Przekazywanie orędzia chrześcijańskiego przez katechezę winno zatem dokonywać się również na sposób osobowy. Taką próbę ujęcia katechezy, w świetle systemu personalizmu, podejmuje książka *Katecheza a osoba. Szkice do metody personalistycznej w katechezie*, która kolejno przedstawia:

1. Możliwość rozwijania katechetyki jako nauki w oparciu o system personalizmu, który pomaga: analizować, interpretować, porządkować, systematyzować, harmonizować oraz dokonywać syntezy wszelkich danych o katechezie w świetle osoby (*Personalistyczne aplikacje w katechetyce* s. 27-37).
2. Drugą realnością systemu personalizmu jest antropologia personalistyczna, która odczytuje problematykę egzystencji człowieka przez pryzmat osoby. Pomaga ona zrozumieć człowieka tak, aby przygotować mu drogę dojścia do Chrystusa (*Prozopologia katechetyczna* s. 39-53).
3. Katecheza jest procesem wprowadzającym i wychowującym do samorozumienia, dlatego Autor omawia hermeneutykę personalistyczną, jako podstawę do tworzenia hermeneutyki katechetycznej, której zadaniem byłoby przygotowanie zasad, w oparciu o które katecheza prowadziłaby katechizowanych, z jednej strony do pogłębienia samoświadomości, z drugiej strony do autointerpretacji w świetle Osoby Chrystusa (*Hermeneutyka katechetyczna* s. 55-66).
4. Katecheza jest szczególną formą posługi słowa. Autor pomaga głębiej zrozumieć rolę słowa Bożego w katechezie. Wyjaśniając personalistyczny charakter słowa Bożego, wskazuje na Osobę Chrystusa, który przez Słowo i w Słowie

wszedł w historię ludzkości. On sam jest Słowem Bożym (DOK 98), dlatego w proklamowanym słowie jest obecna Jego Osoba, z którą spotyka się katechizowany w katechezie biblijnej w sposób realny i osobowy (*Osoba słowa w katechezie biblijnej* s. 79-92).

5. Eklezjalność katechezy to zarazem jej tożsamość i jej treść. Personalizacja katechezy eklezjotwórczej, to relacja pomiędzy osobą ludzką a Mistycznym Ciałem Chrystusa. Katecheza przez wychowanie do rozumienia i odpowiedzialności za Kościół, który jako „mój Kościół” katechizowani winni odnawiać i tworzyć jako *communio personarum*. Jest to budowanie wspólnoty na najwyższym poziomie bytowania – czyli personalizacja Kościoła (*Katecheza eklezjotwórcza* s. 105-120).
6. Jednym z zasadniczych źródeł treści katechezy jest liturgia. Liturgia zatem spełnia rolę katechizującą. Aby ta rola mogła się dokonywać, katecheza winna wychowywać do rozumienia liturgii i świadomego w niej uczestnictwa. Liturgia dopełnia dzieła, które rozpoczęła katecheza. Ponieważ nie jest ona tylko rytualizmem, ale relacją osób, zespała ona człowieka osobowo z Chrystusem, którego dzieło zbawcze jest uobecnianie w liturgii (*Liturgia żywą katechezą* s. 121-130).
7. Jako konsekwencję wychowania liturgicznego, autor wskazuje na obowiązek katechezy przygotowania do przyjęcia sakramentów, które winny być wyjaśnione w ich personalistycznym ujęciu. Są one bowiem zbawczymi znakami, realnie obecnej i aktualnie w liturgii udzielającej się Osoby Chrystusa. Przystępowanie do sakramentów dopełnia cel katechezy – czyli dokonuje się rzeczywiste zjednoczenie osoby ludzkiej z Osobą Chrystusa. Należy zatem przejść od traktowania sakramentów jedynie metafizycznie, obrzędowo i symbolicznie na rzecz ich rozumienia personalistycznego, które podkreśla żywą osobową komunie Trójjedynego Boga z osobą człowieka (*Sakramenty w nauczaniu katechetycznym* s. 131-142).
8. Życie w zjednoczeniu z Bogiem, zaszczerpione w liturgii, może być kontynuowane i podtrzymywane przez modlitwę. To bardzo ważny element katechezy i życia osobistego katechizowanych. Szczególną wartość posiadają modlitwy zaczerpnięte z liturgii, które pogłębiają duchowość, a jednocześnie w swoich sformułowaniach zwięzłych i poprawnie teologicznych przekazują doniosłe treści chrześcijańskie. Autor podkreśla również personalistyczny charakter modlitwy, poprzez którą człowiek odnosi całą swoją egzystencję ku Bogu i aktualizuje z Nim osobową więź (*Modlitwy liturgiczne w katechezie* s. 143-154).
9. Autor w duchu systemu personalizmu przedstawia również pozostałe zagadnienia o charakterze bardziej szczegółowym (*Wymiar osobowy katechezy* s. 155-165; *Dialog medium wychowania* s. 167-177; *Etyczny charakter katechezy emigracyjnej* s. 179-189; *Fenomenologia miłości* s. 191-198; *Aksjologia estetyki* s. 199-210).

Trzeba przyznać, że ustalenia naukowe zawarte w publikacji autorstwa ks. Piotra Goliszka są odważne i nowatorskie. Jednocześnie są oczekiwane przez środowisko katechetyków, ponieważ dzisiaj potrzeba szerszego spojrzenia na zagadnienia katechetyki i katechezy tak, aby mogły w teorii i praktyce odpowiedzieć na pragnienia

człowieka poszukującego Boga i wartości wyższych. Współczesny człowiek nie jest tak bardzo otwarty na prawdy spekulatywne czy abstrakcyjne. Nie jest oczywiście obojętny na prawdy religijne i aksjologiczne. Jednakże bardziej angażuje się w to, co konkretnie go „dotyka”, co można zweryfikować praktycznie. Trzeba zatem do współczesnych dzieci, młodzieży, dorosłych dochodzić drogą konkretów i drogą bliską człowiekowi. Personalizm w całym swoim systemie, czy też poprzez antropologię, uprawianą w myśl tego systemu, jest bliski człowiekowi. Jest przede wszystkim prakseologiczny. Potrafi wiązać wielkie sprawy religijne z życiem człowieka, a przede wszystkim z jego wewnętrznym światem osobowym. Syntetycznie wyjaśnił tę kwestię sam autor w zakończeniu wstępu do książki: „Warto więc podkreślić, że interpretacja fenomenów współczesnej rzeczywistości przez pryzmat osoby jawi się jako istotny dla naszej kultury postulat „przewrotu personalistycznego”. Myśl personalistyczna nie rozwija się tylko po to, aby stanowić kolejną pozycję w katalogu kierunków myślowych. Rozwija się, aby służyć człowiekowi w konkretnie jego egzystencji; by człowiek mógł interpretować rzeczywistość stworzoną i Niestworzoną, by mógł postępować w samorozumieniu i samodoskonaleniu, by ostatecznie mógł spełnić się jako osoba. Personalizm staje w obronie godności każdej osoby i każdej wspólnoty, ukazując ich bogactwo, transcendentny charakter oraz twórczy i dynamiczny potencjał. Zgromadzone w książce szkice do metody personalistycznej w katechezie koncentrują się na kwestiach personalistycznych podstaw katechezy, wartości osoby i jej religijnego wychowania. Są próbą spojrzenia na kluczowe fenomeny katechezy przez pryzmat osoby; próbą ich interpretacji w ramach personalizmu jako systemu oraz antropologii personalistycznej. Jest to poszukiwanie możliwości aplikowania personalizmu do katechezy i katechetyki, aby „przy koniecznej pomocy łaski Bożej powstałi nowi ludzie i twórcy nowej ludzkości” (KDK 30)”.

Opracowania z zakresu katechetyki i katechezy w perspektywie personalistycznej są coraz bardziej poszukiwane. Nie ma ich obecnie zbyt wiele. Przygotowywana publikacja stanowi odpowiedź na zainteresowania i poszukiwania teologów pastoralistów i katechetów oraz studentów teologii. Można mieć nadzieję, że posłuży jako inspiracja do dalszych badań naukowych, a w konsekwencji do rozwiązań praktyczno-duszpasterskich. Współczesny „noworenesansowy” powrót do myśli personalistycznej i jej „praktyczność” oraz poczytność wśród wielu duszpasterzy i nauczycieli z pewnością wzbudzi zainteresowanie publikacją. Podjęte próby naświetlenia współczesnej myśli katechetycznej przez pryzmat osoby i personalizmu wskazują nowe tropy interpretacyjne, które podjęte i rozwijane przez kolejne osoby z pewnością zaowocują w przyszłości kreatywnymi pomysłami.

Marian Zając
Instytut Teologii Pastoralnej
i Katechetyki KUL